

Mrozek tucatembere hanyatt-homlok menekül abból a világból, amely abszurd ötleteivel tönkretette az életét — s ilyenformán a történet szereplői nem tekinthetők nyárspolgároknak, hanem polgártársaknak! —, az előadás torzlénye (pojácája, bábuja?) is elmenekül, de közben pimaszkodik is. Mi ez, optimizmus? Lehet, de köszönöm, nem kérek belőle, ha ahhoz, hogy megmeneküljek, előbb infantilissá kell lenni. Akkor inkább jöjjön az a vonat, amit a vetített képen hjába vártam, hogy majdcsak elüti az alattomosan menekülő szereplőt.

Milan Belegišanin rendezéséről külön nem kell írni, mivel lényegében eddig csak a rendezésről szóltunk, a színészekről pedig azért nem lehet semmit sem mondani, mert csupán eszközök voltak, mozogtak, s nem alakítottak, vitathatatlan azonban, hogy bábukként becsületesen helytálltak.

GEROLD László

PARASZT HAMLET

Egy faluban, Zalaszentlászlón mutatta be január elején a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház Ivo Brešan Magyarországon *Paraszt Hamlet* címen ismert tragikomédiáját. Ezt követően a produkciót közel két hónapon át zalai falvakban, állami gazdaságokban, termelészövetkezetekben játszották, a tucatszámú tájelőadás után február utolsó napjaiban került sor a zalaegerszegi premierre.

A *Paraszt Hamlet* az 1971-es zágrábi ősbemutató óta most került harmadszor magyarországi színpadra. 1979 nyarán a kaposvári társulat játszotta, majd 1980 októberében Szegeden mutatták be. Ezenkívül a Magyar Televízió is műsorára tűzte a darabot 1982 februárjában.

Brešan műve nem a *Hamletről* szól, nem valamiféle parafrázisa a dán királyfi drámájának, hanem a negyvenes-ötvenes évek fordulójának (kultur)politikájáról és hatalmi mechanizmusairól mond el humorba és iróniába foglalt gondolatokat, kettős vezetésű cselekménnyel, „játék a játékban” technikával. A két cselekmény összekapcsolása folytán a *Hamlet* próbái párhuzamosan haladnak az alsó-mrdušai élettel, ami arra készítette a szerzőt, hogy az eredeti művet radikálisan néhány szereplőre és néhány jelenetre redukálja. Így a *Hamlet* népes szereplőgárdájából csak

Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház — Ivo Brešan: *Paraszt Hamlet*. Fordította Sády Erzsébet, és Eörsi István. A verseket fordította: Eörsi István. Díszlet: Szegő György m. v. Jelmez: Bajkó Anikó és Szegő György m. v. Zene: Hevesi András m. v. Rendező: Merő Béla. Szereplők: Borhy Gergely, Siménfalvy Lajos, Szoboszlai Éva, Falvay Klára, Pálfi Zoltán, Nemcsák Károly, Nádházy Péter, Kerekes László, Bagó László, Baracsi Ferenc, György János, Tóth István, Kardos Endre, Orbán Hota Sándor, Rákosi Éva, Végh Attila és a színház stúdiósai.

hatan maradnak: a címszereplő (Joco), Claudius (Bukara, a tsz-elnök párttitkár), Gertrud (Majkača, a kocsmárosné), Polonius (Puljo, a Népfőnök), Ophélia (Anđa, aki a valóságban is a lánya), és Laertes (Mačak, a Szövetkezeti Bizottság elnöke). Brešan dramaturgiai leleménye Šimurina szerepeltetése (aki a mű kezdetén és végén elbeszél néhány, a *Hamlet*ből elő nem adott jelenetet), valamint Škunce, a tanító felléptetése, aki egyfelől ellenpont: a parasztok között az egyetlen tanult emberként tisztában van a vállalkozás ostobaságával, s rendezőként is mindvégig kívülálló marad, másfelől pedig részben a hamleti magatartás hordozója.

Az író kettébontja Hamlet alakját. Jocóban az eredeti alaphelyzetet átélő ifjút jeleníti meg: akinek apját törvénytelenül elítélték, a szerelme kiad az elnöknek stb. Ebben a légényben nem a tétlen, intellektuális kérdéseken gyötrődő fiú jelenik meg: ő állandóan konfrontálódik Bukarával (Claudiusszal), bizonyítékokat gyűjt, kikényszeríti Mačakból (Laertesből) a Bukarát terhelő vallomást. A hamleti magatartás szerint szemlélődőként inkább a gondolati szférában otthonos a tanító. Az ő szájába adja Brešan a „Most magam vagyok” kezdetű monológ-részletet a második kép végén, és a „Lenni vagy nem lenni” — monológ első sorait a negyedik kép lezárásakor.

A hamleti tragédia, a dán udvar Alsó-Mrdušára helyezésével a szerző megváltoztatja az arányokat: a monumentalitást felcseréli a kisszerűséggel, a kifinomult és árnyalt shakespeare-i problematikát a szocreállal. A mű folyamatában ugyanis nemcsak a *Hamlet* próbái zajlanak, hanem az eredeti darab átformálása is. Kezdetben még csak kisebb átigazításokra szólítják fel a tanítót, de később a szereplők egyre inkább a maguk képe formálják és torzítják az eredeti művet. Ez a folyamat nem más, mint a *Hamlet* folklorizálódásának folyamata, a reneszánsz tragédia egyre inkább aktuálpolitikai, szocialista realista és egyben népi tartalmakkal töltődik fel.

Az előadást Merő Béla rendezte. A zalaszentlászlói premierhez képest a zalaegerszegi bemutató mintegy tizenöt percet rövidült, kettő és egy-negyed órára. A rövidülés oka csak részben az, hogy a városi bemutatóról Merő elhagyta a dráma képeit összekötő, megafonon sugárzott rádióközvetítéseket. A döntőbb ok az, hogy ez alatt a közel két hónap alatt a produkció színészi játékban, tempóban összefonottabbá, pergőbbé vált.

A díszlet részleteiben változatlan maradt. A játékot Szegő György egy inkább pajtára, mint kultúrteremre emlékeztető térbe helyezte. A bal oldalon egy számár, a jobb oldalon egy marha feje néz be a terembe, melynek hátsó falán — vászonra festve — a nagy építkezés képe látható. A vászon tetején sarlók lógnak. A játéktér bal részét szalmabálából összerakott emelvény foglalja el — ennek tetején „trónol” majd a

királyt és nejét játszó Bukara és Majkača, és ennek lépcsőzetesen kialakított oldalán helyezkednek el a mellékszereplők, a tömegjelenetek résztvevői. Jobb felől sátozott kocsiszín, előtte apró kocsi (csacsifogat méretű), a szín „timpanonjának” csúcsán ötágú, világító, vörös csillag. A csillagtól hat-hét, színes lámpából álló füzér húzódik a színpad előterének bal felső sarkáig. A „timpanon” bal oldalon vékony, korinthoszi oszlopon áll, jobb felől egyszerű faoszlop tartja. A kis épület fából van, tetejét nád és szalma fedi. A díszletben az előadás alatt egyetlen változás történik: a második felvonásban az épület jobb felőli oszlopát egy játékraktorokból összeállított oszlop takarja el, mintha ezeken a zatorokon állna — felerészben — a szín.

A rendezésben a tempót lassító, funkciótlan megafon elhagyása mellett néhány változtatás figyelhető meg. A január eleji előadáson a tanító még nem ivott, most viszont állandó kelléke egy kis lapos üveg, amelyet rendszeresen meghúz. A kupakból felhajtott pálinka a feszültségoldás, a megalázó kompromisszumok elviselhetővé tételének színpadszerű eszközevé válik, s jól előkészíti és motiválja azt a jelenetet, amelyben a tanító részegen szavalja el Hamlet „Lenni vagy nem lenni”-monológjának kezdetét (ezt az író rendeli így). Erősebb hatású az az új mozzanat, hogy ugyanitt, a monológ és egyben a negyedik kép végén a kocsiszínbe bezuhan egy akasztott bábu, és percekig ott himbálózik. Amikor a parasztviseletbe öltöztetett bábu felbukkan, akkor történhet Joco apjának öngyilkossága, és akkor hangzik el a hamleti kérdés.

Merő Béla rendezése az első változatban még erősebben hangsúlyozta a megidézett „forradalmi” korszakot, még gyakran szólalt meg az oszlop tetején a hangszóró, s még gyakran sugárzott lelkesítő dallamokat. Az első premieren emellett erőteljesebben kidomborodott a történet délszláv közege. A két előadást összevetve az alapvető változás — de helyesebb azt mondani: módosulás — iránya egyfelől az, hogy az előadásban megjelenő emberi magatartások, hatalmi és magánéleti viszonyok jelenbeli érvényessége és átélhetősége felerősödik, másfelől, hogy lecsökken a más nép, másfajta kultúra hangsúlyozása, és a megjelenített történet magyarra is válik. Ez az időben és térben lezajló közel kerülés azonban nem jár aktualizálással, nem jelent direkt utalást vagy kikacsintást. Mindez nagyon finoman és indirekt eszközökkel történik.

Ennek nem utolsó sorban az az oka, hogy a két bemutató között a színészi játék nagymértékben megerősödött, az egyes szerepek kontúrjai sokkal élesebbé, a megformált alakok tipikusabbakká váltak, és a színészi eszköztárban is az árnyalt megoldások kerültek előtérbe. Február végén Zalaegerszegen a színészek nagy kedvvel és tehetségesen játszottak, s az előadás tempója és feszültsége mindvégig intenzív maradt.